

OMUL

R. Descartes: Omul este o fiinta cugetatoare

Si pentru Dumnezeu omul este alcatuit din trup si suflet – dualism cartezian. El considera ca ele sunt 2 substante diferite straine una de alta; acesta inseamna ca, spre a intelege ce este trupul nu avem nevoie sa stim ce e sufletul si invers. Cele 2 depind una de alta, sunt lucruri distincte, dar nu separate. Coexistenta lor e necesara si sufletul resimte trebuitele trupului.

Esenta omului si intreaga lui demnitate consta in aceea ca este fiinta cugetatoare. Gandirea caracterizeaza sufletul, nu trupul. Asadar, cand vorbeste despre om, Dumnezeu are in vedere sufletul; omul nu este corpul sau (desi este strans legat de acesta).

“Meditationes de prima philosophia”

M. Bergson: Homo faber (Omul mestesugar)

Filosof francez contemporan, M Bergson, in “evolutia creatoare”, argumenteaza ca din punct de vedere al inteligentei trasatura caracteristica a omului nu este aceea de a fi (Homo sapiens), asa cum au semnalat-o filosofii din antichitate, ci (homo faber) deoarece in fond inteligenta este capacitatea de a fabrica obiecte artificiale, in particular multe de facut unelte, si de a varia la infinit fabricarea lor.

De altfel, omul si animalul poseda inteligenta si instinct, dar in timp ce animalul actioneaza mai mult din instinct, care tinde la inteligenta, fara sa o atinga vreodata, la om instinctual este un corelat al inteligentei, fara sa se opuna acesteia. Animalul stie a foloseasca ocazional un instrument fabricat, sau (cel lutin) sa-l recunoasca, dar el nu ajunge sa produca obiecte artificiale de care sa se poata servi, iar la om, spune Bergson, “inventia mecanica a constituit punctual de plecare” al inteligentei. Omul insa nu trebuie sa devina sclavul masinii, ar robotului; tehnica neutilizata cum trebuie se intoarce impotriva omului.

L. Blaga: Existenta intre mister si pentru revelare

In “geneza metaforei si sensul culturii” Blaga arata ca nun este pur si simplu un animal inzestrat cu inteligenta, tot asa cum o statuie nu este un simplu bloc de piatra cizelata. El il critic pe Bergson spunand ca aceasta elimina din experienta omului misterul, ca vede in om un simplu mestesugar, iar nu un creator. Blaga postuleaza o diferenta de esenta intre om si animal; sustinand ca destinul omului e intr-un mister si pentru revelarea acestuia. Deposedat de mister, omul lui Bergson crede ca Blaga, traieste o dezolanta orizontalitate.

Nota caracteristica omului este creatia; animalul produce uneori locasuri sau unelte, dar aceste acte nu sunt “creatoare”, ci ele se degaja stereotip, din grija de securitate a animalului, a speciei. Existenta animalului este intru imediat si pentru securitate. Omul insa e capturat de un destin creator; intr-un sens cu adevarat minunat. El este capabil sa renunte la echilibru si la securitate, chiar sa se jertfeasca in numele creatiei “Animalul este strain de existenta intr-un mister si pentru revelare” si de dimensiunile si complicatiile vietii ce rezulta din acest mod de existenta, care este specific uman. Specific uman vor fi prin urmare si consecintele ce se desprind din acest mod, adica destinul creator al omului, impulsurile, aparatura si ingradirile acesteia.

Prin creatie omul isi asigura un destin superior, contradictoriu, care il inalta deasupra tuturor vietuitoarelor, dar care il poate duce si la autonimicire.

Giovani Pico della Mirandola: Despre demnitatea omului

Acest ganditor al renasterii spune in lucrarea “Despre demnitatea omului” sub inraurirea ideilor unor teologi, ca omul a fost creat de Dumnezeu cu scopul de a avea cine sa-I admire puterea de creatie si sa-L slaveasca.

Daca la Blaga divinitatea purta numele de Marele Amoniu, la Pico della Mirandola ca se va numi “Parintele Dumnezeu”, “supremul arhitect”, fauritorul sau “Preabunul creator”. Aceasta divinitate este aceea care va darui omului putinta si libertatea de a alege modul de viata si mai presus de toate, moartea sau, dinotriva, eternitatea. De ce omul va fi inzestrat cu liber arbitru, vointa si putere de cunoastere. Cand Dumnezeu a creat pe om, spune El nu poate posedea vreun arhetip dupa care sa-l plamadeasca. In consecinta, hotaraste ca omul sa poseze rasaturi din toate lucrurile create anterior. Astfel, omul seamana cat de putin cu toate celelalte creaturi si in acelasi timp este deosebit de ele. Asta inseamna ca esenta omului consta tocmai in aceea de a fi lipsit de trasaturi proprii. Exista un pericol in consecinta acestei definitii: acela de a considera omul o fiinta nedesavarsita. Capcana este inlaturata prin aceea ca omul lui Mirandola este inzestrat cu vointa, cu posibilitatea de a-si hotara singur soarta, cu posibilitatea de a allege intre Dumnezeu si Satana. De aceea spune Mirandola ca, asezand pe om in centru Universului, Dumnezeu i-a vorbit astfel: “o, Adame! Nu ti-am dat nici loc sigur, nici o infatisare proprie, nici vreo favoare deosebita, pentru ca acel loc, acea infatisare, acele ingaduinte pe care tu insuti le vei dori, tocmai pe acelea sa le dobandesti sista le stapanesti dupa vointa si hotararea ta”, pentru ca singur si prin voia ta ai sa fi propriu0ti sculptor si plasmuitor de cinsti. Omul nu este nici inger, nici demon, nici muritor si nici nemuritor. Pentru ca e inzestrat cu spirit, el poate fi una sau alta, se poate ridica la cer sau poate cadea in infern. Intre aceste extreme, nimic nu lipseste omului.

Pentru unele dintre ideile sale Mirandola va fi condamnat de papalitate. Spre sfarsitul vietii se va retrage intr-o manastire si va ajunge la credinta ca religia posedea adevarul, teologia il cauta, iar filosofia doar tanjeste dupa el.

Omul in societate

Oamenii au trait din totdeauna in comunitati mai mici sau mai mari care au ajuns sa se organizeze in state.ca fiinta inzestrata cu ratiune omul are puterea, cel putin teoretic, de a decide daca sa accepte sau nu societatea. El poate trai solitar sau in colectivitate. Judecand la extreme, doua pozitii s-au nascut de aici, exemplificate prin Aristotel si Ronsseau.

Aristotel considera socialbilitatea ca fiind trasatura esentiala a omului, de aceea omul este fiinta sociala (zoon politikom) si se supune statului care este “anterior” individului.

Rousseau, din otriva, crede ca sociabilitatea nun e o proprietate definitorie a omului. Totusi oamenii traiesc in comunitati; daca e asa cum spune Rousseau nu ar fi mai firesc sa traiasca fiecare in legea lui?

Ganditori precum Th. Mobbes, John Locke, J. J. Rousseau au imaginat o stare naturala in care oamenii traiau astfel, fara a-si reglementa reciproc comportamentele. Asa cum spune Mobbes, in acea stare a materiei fiecare se afla intr-un razboi continuu cu ceilalti (bellum onnium contra annes); urmandu-si propriile interese, oamenii nu tineau seama de interesele celorlalti, omul era lup fata de om (homo homini lupuss). In acea stare individual se simtea in nesiguranta, viata si bunurile ii erau amenintate. De aceea, oamenii au consimtit, desi cu pretul renuntarii la unele drepturi, sa formeze o comuniune care sa-i apere de invazia strainilor ori de nedreptatile unuia fata de altul. Ei au acceptat asadar, un fel de pact sau contract social prin care au autorizat o persoana sau un grup de prieteni sa asigure drepturi si obligatii pentru toti. Astfel a luat nastere statul. Aceasta este teoria contractualismului social intresarita cumva in antichitate de un filosof precum Epicur, iar apoi expusa in forma ei completa de Th. Mobbes si reluata de J. Rousseau, dupa cum reiese din lucrarea sa “contractul social”.

Ganditorii mai sus mentionati cred, asadar, ca oamenii sunt anteriori statului. Ei se subordoneaza acestuia dar nu in mod absolut ci in masura in care acest lucru a fost cuprins in contractul original. Daca statul isi depaseste prerogativele, omul nu mai este obligat sa i se supuna. Oamenii au de la natura anumite drepturi; orice contract ar incheia, ei nu renunta la libertatea lor, la dreptul de a avea proprietate, ori la acela de a-si cauta fericirea. Aceste drepturi apartin oamenilor in mod necesar si nici o organizare sociala nu le-ar putea nega.

Aristotel: Omul este un animal social

Aristotel pleaca de la faptul ca oamenii nu sunt indivizi izolati ci, dinotriva, omul este din natura un animal social, iar omul "antisocial" ar fi, prin urmare ori "supraom" ori fiara.

Omul, au remarcat inca ganditorii antici, posedea un limbaj articulata in timp ce limbajul nearticulat al animalelor, ca mijloc de exprimare a senzatiilor de placere si de durere. Existenta limbajului articulate face posibila existenta statului, caci el este motor al moralitatii exprimand ce este drept si nedrept, bine si rau. Deci statul este la Aristotel o intuitie naturala bazata pe comunitatea unor finite inzestrate cu limbajul articulata si asociate in familii. Statul este autoritatea familiei si individului. El joaca rolul corbului, iar individual pe cel al organului. => statul este autoritatea familiei si fiecaruia dintre noi, caci asa cum corpul poate exista fara un organ, la fel statul poate subzista fara un individ. Reciproca nu este valabila, intru cat individual nu este suficient, iar daca isi e suficient este fiara sau zeu.

Omul are in zestre sa genetica instinctul pentru comunitate. Numai in comunitate poate fi practicata dreptatea, caci ea este o virtute sociala. Statul poate asigura fericirea cetatenilor sai, dar cu o conditie, ca statul sa aiba legi drepte. Lipsit de lege si de dreptate omul devine fiinta cea mai rea.

La Aristotel natura nu creaza fara scop, menirea statului este realizarea dreptatii, iar dreptatea este o virtute pe care individual, izolat, nu o posedea, deoarece virtutea presupune raportul dintre cel putin 2 persoane. Plecand de aici spunem ca statul are o finalitate morala: realizarea dreptatii in vederea binelui. De aici anterioritatea statului (politica)

J. J. Rousseau: Natura si ratiune

Lucrarea "Discurs asupra inegalitatii dintre oameni" este, alaturi de "Contract social" una dintre cele mai importante.

Dintre natura si ratiune, Rousseau pare sa aleaga natura. El este adeptul revenirii la natura si crede ca starea permitiva a omului este provocata de societate, iar sufletul omenesc este modificat. Multimea de cunostinte este si multime de erori. Constitutia corpului este si ea modificata in natura omul devine de nerecunoscut. Singura salvare, daca mai poate fi ceva salvat, este natura.

In acelasi timp Rousseau spune ca omul trebuie sa se supuna numai legilor pe care el le apreciaza ca putand sa li se supuna prin propria sa vointa. Aceasta pozitie rousseauista este voluntarista si ea se caracterizeaza prein aceea ca legea si libertatea sunt elemente complementare ale naturii umane.

In realitate Rousseau vrea pur si simplu indreptarea morala sin u distrugerea ratiunii (societatii). El face o diferenta intre legea naturala si dreptul si dreptul natural. Legea naturala este data de 2 principii anterioare ratiunii:

- Un principiu care ne face sa fim puternic interesati in bunastarea si conservarea noastra.
- Altul care ne inspira o repulsie naturala in fata ieririi sau suferintei oamenilor.

Toate regulile care deriva de aici formeaza dreptul natural. Ratiunea a inabusit natura atunci cand a dedus regulile dreptului natural dintr-un principiu care nun era natural (problemele sociabilitatii). De aceea Ronsseau condamna pe contemporanii sai care procedeaza in acest fel, uitand cu totul natura adevarata a omului, care tine de legea naturala, nu de dreptul natural.

(Apologia naturii lui Ronsseau e un reflex critic la “desteptaciunea” contemporanilor lui. De aceea l-au refuzat toti, si de aceea a refuzatel pe toti).

Omul este scop sau mijloc?

Ne intalnim adesea cu instructiuni privind felul in care sa procedam pentru a obtine un anumit rezultat. Astfel de instructiuni sunt ipotetice, adica pot fi exprimate prin proprietatea de formare “daca ... atunci”, sin e cer in mod imperativ sa procedam intr-un anumit fel ca sa atingem scopul dorit. Ele sunt imperativ ipotetice.

Asadar, un imperativ ipotetic ne precizeaza intotdeauna 2 lucruri:scopul urmarit si mijloacele de folosire pentru a-l atinge. De multe ori, atunci cand formulam un imperativ ipotetic sau ni se adreseaza unul, formuland explicit numai mijloacele, nuu si scopul. De asemenea un imperativ ipotetic nun e cere sa efectuam in mod obligatoriu o actiune. Pe de alta parte, (uneori) unele scopuri sunt mijloace in atingerea altor scopuri.

Sunt foarte multe ocaziile in care, pentru a ne atinge scopurile, trebuie san e folosim de alti oameni. In actiunile care urmeaza sa le intreprindem, trebuie sa consideram intotdeauna ca semenii nostri sunt nu numai mijloace, ci si scopuri. Deci ni se impune urmatorul imperativ: Considera orice om ca scop! Spre deosebire de alte imperative, acesta nu are o forma ipotetica: el nun e cere sa consideram omul ca scop in anumite situatii, ci intotdeauna. Acesta este un imperativ categoric.

Ce trebuie sa fac? Este, dupa Kant, una dintre intrebarile fundamentale ale filosofiei. Raspunsul lui e urmatorul: fa ceva ce nu intra in contradictie cu imperativul categoric de a trata omul ca scop.

A accepta imperativul categoric inseamna sa eliminam ca ne semnificative orice diferente intre om: culoarea pielii, conditie sociala, sexul etc. Unii filosofi au argumente in sa ca aceasta e o supozitie care nu se poate sustine. Caci scop in sine considera Nietksche, nu e orice om ci numai acel in care forta, vointa de putere si-au gasit expresia in cel mai inalt grad. Diferentel de dintre oameni sunt atat de mari, incat ele nu pot fi considerate relevante.

I. Kant: Imperativul categoric

In lucrarea “Bazele metafizicii moravurilor” (dar si in “Critica ratiunii practice”, consacrate problemelor de morala) I Kant gaseste 2 feluri de imperative morale: imperative ipotetice si categorice.

Imperativul ipotetic se caracterizeaza prin aceea ca legatura dintre scop si mijloc nu este necesara, ca atare acest imperative nun e obliga nici sa facem o actiune, nici sa alegem anumite mijloace pentru a o putea realiza. El foloseste omul ca mijloc, este legal, dar nu moral, nu poate devenii o lege practica universala.

Imperativul categoric: relatia dintre scop si mijloc e absolute necesara. Ca atare faptimea morala supusa imperativului categoric presupune o astfel de alegere incat mijlocul sa fie perfect adecvat scopului. El are la baza natura rationala, este intemeiat de vointa autonoma nederminata sensibil, considera omul numai ca scop, este moral si devine principiu unei legislatii universale.

In fragmentul din manual Kant dezvolta argumentarea in sensul ca omul este scop, scop suprem, niciodata in vederea a altceva decat el insusi. Omul este scop pentru ca este o fiinta

ratională, sau, cum spune el, “persoană”. Filosoful consideră că orice acțiune are un scop și pune în joc mijloace altfel nici nu ar fi acțiune. Concluzia este că nu există decât un imperativ categoric: “acționează astfel ca să folosești umanitatea atât în persoană tăcută și în persoană oricărui altuia totdeauna în același timp ca scop, iar niciodată numai ca mijloc”.

Fr. Nietzsche: Esența vieții

Nietzsche se apropie, structural, de 2 predecesori. De R. Descartes asemeni căruia urmărește să însuflească o nouă filosofie; de Rousseau e legat prin același destin de a se opune secolului său cu o dramatică hotărâre. E un luptător solitar; nu vorbește nimănui, nu-i răspunde nimănui și nimănui nu-l ascultă. Tragedia lui e lipsita de finite omenesci desfășurându-se într-o singurătate lipsită chiar și de Dumnezeu.

Karl Jaspers a grupat scrierile lui Nietzsche în 3 etape:

- Timpul încrederii în cultură și genii
- Timpul încrederii pozitivistice în științe
- Timpul filosofiei noi. În această a 3-a etapă aflăm și lucrarea “Dincolo de bine și de rău”.

Esența vieții spune că Nietzsche este vointă de putere și ea validează dominația și exploatarea celui slab de către cel puternic. Voințele nu pot fi egale, iar a face din această pretinsă egalitate un principiu de funcționare al societății ar echivala cu negarea vieții. Vointa puternică nu poate fi pusă în rând cu cea slabă.

Esența vieții constă în potentarea voinței de putere și copilul este supraomul. Exploatarea aparține esenței vieții și viața însăși este “sustragerea, ranire, biruință, ... orimare, duritate...”